

GINTARAS KABELKA

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

LIETUVOS FILOSOFIJOS ISTORIOGRAFIJOS BRUOŽAI

The Features of Lithuanian Historiography of Philosophy

SUMMARY

The article analyzes the quantitative, historical, theoretical and methodological features of the Lithuanian historiography of philosophy. A comprehensive methodological analysis of the Lithuanian historiography of philosophy does not exist. The level of methodological reflection on the Lithuanian historiography of philosophy is insufficient; as a rule, its methodological explications are too general, irresponsibly formulated, and insufficiently informed about methodological structure of inquiry. In this field, four strategies of historical interpretation of philosophy function: contextualistic, mechanistic, organicistic, and formistic. They encompass all the major methodologies used in the world.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojami Lietuvos filosofijos istoriografijos kiekybiniai, istoriniai, teoriniai ir metodologiniai bruožai. Apžvelgiamos šios disciplinos tyrinėjimų aptartys, teigiama, kad nėra jos išsamios metodologinės analizės. Nagrinėjamos filosofijos istorikų metodologinės deklaracijos, konstatuojamas jų ir metodologinio refleksyvumo nepakankamumas, refleksyvosios pusiausvyros (tyrimuose eksplikuotų ir realiai funkcionuojančių metodologinių elementų atitikimo) nebuvimas. Lietuvos filosofijos istoriografijoje funkcionuoja Haydeno White'o išskirtos keturios filosofinio istorinio aiškinimo strategijos (kontekstualistinė, mechanistinė, organicistinė, formistinė), jos apima svarbiausias pasaulinėje filosofijos istoriografijoje taikomas metodologijas.

ĮVADAS

Poreikį nagrinėti Lietuvos filosofijos istoriografiją (filosofijos dalį, tyrinėjančią ir interpretuojančią filosofijos praeitį ir jos palikimą) pagrindžia keletas vidinių ir išorinių veiksnių. Išoriniams veiksniams priskirtini šie: minėtai dis-

RAKTAŽODŽIAI: Lietuvos filosofijos istoriografija, metodologinis refleksyvumas, aiškinimo strategijos.

KEY WORDS: Lithuanian historiography of philosophy, methodological reflection, strategies of explanation.

cipliniai artimų Lietuvos humanitarinių mokslų atsiradusi bei nuolat auganti metodologinė savivoka ir bendrojo šiuolaikinio filosofinio „klimato“, kuriame vyrauja metodinio anarchizmo ir pažintinio reliatyvizmo postmodernistinės tendencijos, nevienareikšmis poveikis. Pirmajai tendencijai ryškiausiai atstovauja istorikų cechas – Alfredo Bumblausko pradėti ir kartu su kolegomis plėtojami Lietuvos istoriografijos metodologiniai tyrinėjimai¹. Lietuvos sociologai taip pat vykdo savosios disciplinos istorijos tyrimus². Šios aplinkybės potencialiai skatina (tai reiškia laisvai priimamą konkurencinį iššūkį, o ne prievartinę priežastį) filosofijos istorikus deramai įprasminti savo tyrimų padėtį humanitarinių mokslų srityje, peržiūrėti naudojamas teorines priemones ir įvertinti jų tinkamumą (efektyvumą disciplinos vidinės logikos požiūriu bei konkurencingumą humanistikos kontekste): tai ypač aktualu ir neatidėliotina dar ir dėl to, jog tokio pobūdžio išsamios revizijos Lietuvos filosofijos istoriografijoje apskritai nebūta.

Jei pirmasis išorinis veiksnys yra konstruktyvaus pobūdžio, tai antrasis – postmodernusis antimetodiškumas – lemia problemines tendencijas. Dažnai išsakomos nuomonės, jog filosofijos istorijos rašymas, ypač didesnės apimties, ilgesnį istorinį laikotarpį apibendrinančių veikalų, yra anachronizmas, pasenusio modernistinio-logocentrinio mąstymo liekana, šiuolaikiam filosofavimui bereikšmis užsiėmimas. Filosofijos praeities svarstymai, esą, iš bėdos galėtų būti dekonstruojantys filosofines sistemas ar sureliatyvinantys pavienių teks-

tų teorines reikšmes. Tokios nuostatos išreiškia kraštutinį istorizmą ir reliatyvistinį kontekstualizmą, kurie savaime gali produkuoti konstruktyvias metodologines išvalgas, tačiau dažnai atlieka grynai negatyvią funkciją – lemia pažintinį skepticizmą, o šis savo ruožtu – metodologinį anarchizmą, kurie, apskritai paėmus, kelia grėsmę pačios filosofijos istoriografijos tapatybei ir gyvavimui. Dėl šios priežasties filosofijos istorikams kykla poreikis metodologinės refleksijos būdu eksplikuoti savo tyrimų tikslus bei savarankiškai spręsti (nepasiduodant negatyvioms išorės įtakoms) jų reikšmingumo ir prasmingumo klausimą.

Su išoriniais veiksniais susijęs ir kartu juos pranoksta vidinis, svarbiausias metodologinę savivoką skatinantis veiksnys – filosofijos istoriografijos plėtotė. Filosofijos praeitį, jos teorinį palikimą Lietuvoje pradėta aptarti jau XVIII a., Apšvietos epochoje, bet šie apmąstymai nuosekliais tyrimais virto ir savarankiška filosofijos šaka tapo palyginti neseniai – tik praėjusio amžiaus 7 dešimtmečio pradžioje. Tai lėmė ir sociopolitinės priežastys: tuometinėmis sovietinės ideologijos teroro sąlygomis konstruktyviai spręsti filosofijos teorines problemas buvo beveik neįmanoma, todėl filosofijos specialistų didžioji dalis pasirinko ideologiškai laisvesnę tyrimų sritį – filosofijos istoriją. Filosofiniams tyrimams nepalankios sąlygos iš esmės sudarė palankią dirvą filosofijos istoriografijos konsolidacijai.

Taigi, ši disciplina nėra sena, tačiau nėra ir ką tik atsiradusi – per savo gyvavimo pusę šimtmečio ji sukaupė ne-

mažą tyrinėjimų kapitalą, kuriame galima rasti praeities filosofinių teorijų įvairiausių vertinimų, sampratų ir aiškinimų. Didžioji jų dalis atlikta be nuosekliai išsąmonintų tyrimo taisyklių, t.y. implicitiškai taikant įvairias filosofijos istorijos rašymo konceptualias priemones. Jei atskiras filosofijos istorikas neprivalo būti „metodologiškai sąmoningas“ (kaip ir eilinis kalbantysis neprivalo mintinai mokėti gramatikos taisyklių ir nuolat apie jas galvoti), tai disciplina, kaip tyrimų visuma, nevykdanti savo metodologinės refleksijos (tyrimo taisyklių aiškios eksplikacijos ir vertinimo, siekio jas nuolat tobulinti), negali visavertiškai funkcionuoti ir juo labiau konstruktyviai plėtotis.

Parodytieji veiksniai lemia tai, kad Lietuvos filosofijos istoriografijai kyla uždavinys suformuluoti metateorinį, reflektyvųjį, lygmenį, kuriame būtų eksplikuotos jos tyrimus valdančios taisyklės. Šias sudaro metodologinių koncepcijų recepcijos būdu įgytos tyrimo priemonės, taip pat tyrinėtojų preferuojami filosofijos praeities vaizdiniai, istorinės vaizduotės geba (tiriamųjų teorijų išdėstymo istoriniame lauke būdai), sąlygojanti aiš-

kinimo strategijų pasirinkimą, praeities teorijų aktualinimo būdai ir kita. Metodologinio instrumentarijaus retrospektyvi išsklaida reikšminga ne tik kaip istorinis disciplinos tyrimas: pateiktas tyrimo taisyklių rinkinys leidžia filosofijos istorikui nuosekliau struktūruoti savo darbą, pasirinkti tinkamiausias priemones iškeltiems aiškinimo tikslams įgyvendinti, nurodo disciplinos plėtotės galimas kryptis. Žinoma, filosofijos istoriko darbo nereglamentuoja griežtai apibrėžtos ir privalomos taisyklės, jis turi (kaip ir kitų humanistikos sričių atstovai) didelę pasirinkimo laisvę, tačiau visada yra patogiausiai turėti turiningą pasirinkimo erdvę.

Straipsnyje siekiama šių tikslų:

- nustatyti Lietuvos filosofijos istoriografijos kiekybinę ir dalykinę apimtį;
- apžvelgti šios disciplinos tyrinėjimų aptartis;
- atskleisti Lietuvos filosofijos istoriografijos metodologinio reflektyvumo lygį;
- įvertinti jos tyrimo metodų deklaracijas;
- išskirti ir apibūdinti filosofijos istorijos tyrimų tipus pagal juose taikomą aiškinimo strategiją.

LIETUVOS FILOSOFIJOS ISTORIOGRAFIJOS APIMTIS

Kaip minėta, Lietuvos filosofijos istoriografijos, kaip atskiros filosofinės disciplinos, chronologine pradžia laikytinas XX a. 7 dešimtmetis. Sovietų okupuotoje Lietuvoje iki 1960-ųjų metų filosofijos istorijos tyrinėjimų beveik nebuvo, vyravo ideologinio pobūdžio, mokslinės vertės neturintys rašiniai. 7 dešimt-

mečio pradžioje buvo pradėti leisti pirmieji periodiniai filosofiniai leidiniai, apgintos pirmosios filosofijos istorijos mokslų kandidato disertacijos (Jonas Repšys, Romanas Plečkaitis ir kiti). Kiekybiniu požiūriu filosofijos istoriografijos tyrimus sudaro apie 70 monografijų ir straipsnių rinkinių, apie 60 filosofijos

kandidato ir daktaro nepublikuotų disertacijų, apie 400 straipsnių moksliniuose tęstiniuose leidiniuose *Filosofija* (ėjo iki 1968 m.), *LTSR Mokslų Akademijos darbai. A serija* (ėjo iki 1990 m.), moksliniuose žurnaluose *Filosofija. Sociologija, Logos* (abu leidžiami nuo 1990 m.), *Problemos*, tęstiniame leidinyje *Etikos etidai*, kai kuriuose rusų kalba leistuose tuometinės Sovietų Sąjungos moksliniuose leidiniuose ir žurnaluose (*Вопросы философии* ir kt.), taip pat filosofijos klasikų lietuviškiems vertimams Lietuvos tyrinėtojų parašyti įvadiniai straipsniai bei mokslo populiarinimo, publicistiniai, chrestomatijų apžvalginiai ir kitokio pobūdžio straipsniai, kurie nėra moksliniai tiriamieji griežtąja prasme. Tyrimo objekto požiūriu Lietuvos filosofijos istorijai skirta 33 monografijos ir straipsnių rinkiniai, 34 disertacijos, apie 170 straipsnių, visuotinės filosofijos istorijai – atitinkamai 37, 26 ir apie 230. Sovietinio laikotarpio tyrinėjimų didesnė dalis tenka Lietuvos filosofijos istorijai – tai paaiškintina tuo, jog ši sritis tuomet buvo ideologiškai mažiau suvaržyta.

Geografiniu požiūriu Lietuvos filosofijos istoriografijai priskirtini Lietuvoje dirbusių ir dirbančių filosofijos istorikų tyrinėjimai (kai kurie iš jų apgynė disertacijas ir paskelbė darbų įvairiuose buvusios Sovietų Sąjungos miestuose – daugiausia Maskvoje, Leningrade, Kijeve), taip pat išėivijos filosofų istoriografiniai tyrinėjimai: šioje srityje nuosekliausiai dirbo Vytautas Doniela, Juozas Girnius, Kęstutis Skrupskelis, Vincas Vyčinas.

Kebliausias klausimas – ką laikyti filosofijos istoriografijos tyrinėjimu dalykiniu požiūriu – priklauso nuo filosofijos istoriografijos objekto identifikacijos kriterijų. Šiuo atveju pasirinkti tokie kriterijai: filosofijos istoriografiją sudaro *filosofijos praeities* (atsiuro filosofinio veikalo, kurio nors filosofo kūrybos visumos, tam tikros problemos, sąvokos ar kitokio teorinio darinio, filosofinės krypties ar šakos raidos, istorinio laikotarpio, filosofijos tradicijos ar pan.) *vertinimų visuma*, t.y. visi veikalai, kurių svarbiausias uždavinys – pateikti tokio pobūdžio vertinimų nagrinėjant bent vieną iš išvardytų filosofijos praeities elementų. Tai reiškia, kad filosofijos istoriografijai priskiriami ne tik filosofijos raida, bet ir statiškus jos elementus nagrinėjantys veikalai, nes minėti elementai dažniausiai vertinami tam tikro istorinio konteksto požiūriu – jie įtraukiami į platesnę probleminę visumą, kuri nėra tiesiogiai duota, o jos rekonstrukcija yra filosofijos istoriko darbo esminis uždavinys. Tokie patys filosofinio istorinio aiškinimo konstituciniai veiksniai galioja ir tyrinėjant laiko požiūriu artimą, šiuolaikinę filosofinę kryptį ar teorinį darinį. Tokie, atrodytų neistoriniai, tyrinėjimai taip pat priskiriami filosofijos istoriografijos sričiai tiek, kiek jie savąjį objektą traktuoja istorinės perspektyvos požiūriu, t.y. siekia pateikti nagrinėjamų problemų ne *teorinį sprendimą*, o *istorinį aiškinimą*. Ši skirtis yra problemiškausia, nes dažnai minėtos tyrimo strategijos yra persipynę: tokiais atvejais lemiamą reikšmę turi vyraujantis veikalo siekis.

FILOSOFIJOS ISTORIJOS TYRIMŲ APTARTYS

Lietuvos filosofinėje literatūroje esama keletu epizodinių pasvarstymų apie filosofijos istoriografijos metodologiją, šios disciplinos tyrimų apžvalgų: tokios refleksijos laikytinos filosofijos istoriografijos metodologinės savivokos užuomazgomis. Metodologines problemas mėginta kelti bei svarstyti Lietuvos, Baltarusijos ir Ukrainos filosofijos istorikų konferencijoje, kurioje skaityti pranešimai trumpai pristatyti 1971 m. *Problemo-se*. V. Serbenta filosofijos istoriją laikė istorijos mokslo dalimi, teigė būtinybę jos tyrimuose taikyti mokslinius teorinius ir metodologinius principus, kuriuos suformulavo marksizmo-leninizmo pradininkai³. Tai yra į normatyvumą pretenduojanti metodologinė nuostata, pagrįsta prasčiausiai suvoktu marksizmo metodologiniu instrumentarijumi, istorizuojančiu ir sociologizuojančiu filosofijos istoriografiją bei iš esmės neigiančiu jos, kaip filosofinės disciplinos, statusą.

Praėjusio amžiaus 9 dešimtmetyje atsirado dalykiškų, visiškai ar bent iš dalies neideologizuotų metodologinių svarstymų, vienas jų – Juozo Mureikos estetikos istorijos veikalo aptarimas⁴. Jo metu nagrinėtas teoretizavimo vaidmuo estetikos istoriko darbe, marksistinės metodologijos ir estetikos teorijų raidos ryšys, minėtos metodologijos konstruktyvus taikymas praeities teorijoms tirti atskleidžiant jų teorinę metodologinę struktūrą, o ne vien tik socialinę ekonominę sąlygotumą. Šis aptarimas parodo vadinamosios Eugenijaus Meškausko mokyklos atstovų marksistinės metodologijos taikymo pobūdį, šią

traktuojant kaip teorinę metodologinę, o ne kaip ideologinę įrankį.

Atgimimo laikotarpiu filosofijos istorikai bandė naujai įprasminginti savo tyrimų taisykles ir uždavinius⁵. Bronislovas Kuzmickas siūlė vengti vienpusiško (su prask – marksistinio) požiūrio į filosofijos palikimą, taikyti adekvacius jo vertinimo kriterijus. Adolfas Poška pabrėžė kultūros vertybių įtaką filosofijos raidai, aptarė filosofinių koncepcijų recepcijos pobūdį. Svarstytas nacionalinės ir visuotinės filosofijos, teoretizavimo ir jo empirinio konteksto, filosofinių ir parafilosofinių tekstų santykis. Ši diskusija rodo pastangas puoselėti su tautinio sąmoningumo atsiradimu susijusią filosofijos istorikų metodologinę savivoką.

Romanas Plečkaitis, pateikdamas savąją Lietuvos filosofijos istorijos tyrimų programą, atkreipė dėmesį ir į šių tyrimų metodologines problemas⁶. Pažymėjęs, jog „filosofijos istorijos tyrimo metodologija šalyje tebėra tik kelyje į reikiamą lygį“⁷, jis, greta kitų metodologinių problemų, ypač pabrėžė praeities teorijų šiuolaikinio vertinimo problemą, vertinimo kriterijų teorijos svarbą⁸. Tai viena conceptualiausių ir sudėtingiausių metodologinių problemų, kurios praktinis taikymas Lietuvos filosofijos istoriografijoje labai skirtingas. Šie programiniai straipsniai parodo, kad į filosofijos istoriografijos metodologinį refleksyvumą bendrame disciplinos plane buvo atkreiptas deramas dėmesys.

Kęstutis Masiulis apžvelgė filosofijos istoriografijos Lietuvoje formavimąsi⁹, jos sistemingą pradžią laikydamas XX a.

6–7 dešimtmetį, o vienu svarbiausių pradininkų – profesorių Plečkaitį. Masiulis aptarė filosofijos istoriografiją apimties požiūriu, išskėlė tyrinėtinas problemas, palietė ir metodologinę problematiką: išryškino marksistinės metodologijos negatyvius bruožus, sovietinio laikotarpio filosofijos istorikus skirstė į ideologijos apologetus ir probleminius tyrinėtojus. Jis ypač tiksliai apibūdino to laikotarpio daugelio filosofijos istorijos veikalų metodologinę struktūrą, kuriai būdinga metodologinių deklaracijų ir realių tyrimo teorinių priemonių neatitikimas – „fasadinio, maskuojančio kiauto ir su juo menkai tesusijusios turiningos esmės formalus sambūvis“¹⁰.

Kuzmickas apžvelgė antikinės filosofijos recepciją Lietuvos filosofijoje įvairiais jos laikotarpiais, pradedant Rene-

sansu ir baigiant šiuolaikiniais tyrinėjimais¹¹. Daugiausia dėmesio skyrė sovietinio laikotarpio tyrimams – nors apžvalga atlikta daugiau apimties požiūriu, bet paliestos ir metodologinės palikimo vertinimo problemos: „Šiuose darbuose buvo gana nuosekliai laikomasi marksistinių istorizmo ir socialinio sąlygotumo principų, tačiau tai buvo daroma pamatuotai, neperlenkiant ir neperdedant socialinių aspektų svarbos, pateikiant koncepciškai apibrėžtu būdu antikinės filosofijos palikimą lietuvių visuomenei“¹². Čia taip pat pabrėžiamas sovietinio laikotarpio tyrinėjimų dalykiškumas, parodoma, kad greta ideologijos kūrimo bei palaikymo vyravo ir produktyvi probleminė analizė, marksizmo principų konstruktyvus panaudojimas.

FILOSOFIJOS ISTORIOGRAFIJOS METODOLOGINIS REFLEKTYVUMAS

Lietuvos filosofijos istoriografijos metodologinių bruožų nagrinėjimą reikėtų pradėti nuo to, kaip metodologiją išsamonina patys tyrinėtojai – kokias aiškinimo strategijas jie deklaruoja, kaip suvokia savo tyrimo priemones, su kokiomis koncepcijomis ar filosofinėmis kryptimis tapatina savąją teorinę poziciją, o galbūt, vadinamojo objektyvumo vardan, apskritai neigia teoretizavimo reikalingumą tyrinėjant filosofijos istoriją? Tyrinėtojų refleksijos fiksavimas turėtų būti išeities taškas, apibrėžiantis disciplinos metodologinės struktūros eksplikaciją ir garantuojantis jos pagrįstumą.

Pateiksime metodologinių deklaracijų pavyzdžių – tai ne visos Lietuvos

filosofijos istoriografijos deklaracijos, bet didžioji ir informatyviausia jų dalis, leidžianti susidaryti aptariamąsias disciplinos metodologinio refleksyvumo pakankamą vaizdą. Šių deklaracijų ir tyrimo praktiškai taikomų priemonių atitikimo kol kas neliesime. Antai Alvydo Jokubaičio disertacijoje „...taikomi tie patys metodai, kuriuos taiko kitų sričių, visų pirma kultūros istoriją tyrinėjantys mokslininkai. (...) perėjus prie filosofinių pažiūrų analizės, stengtasi atskleisti kiekvieno filosofo įnašą į apibrėžtų filosofinių problemų pažinimą. Tam buvo taikomas filosofinių tekstų interpretavimo metodas. Kiek fragmentiškiau taikytas genetinis ir tipologinis filosofijos

istorijos metodai. Disertacijoje nesilaukta kurios nors vienos, apibrėžtus metodologinius principus implikuojančios, filosofinės teorijos. Buvo orientuojamasi į tam tikrą metodologinį pliuralizmą, t.y. taikomi įvairūs filosofinio istorinio tyrimo metodai.¹³ Ši tyrimo metodų apibrėžtis, nors ir suformuluota vieno tyrinėtojo darbe, itin tiksliai ir koncentruotai išreiškia visos Lietuvos filosofijos historiografijos metodologinio reflektyvumo vyraujančią (toli gražu ne pozityvią) tendenciją – labai abstraktų, neapibrėžtą, mažai informatyvų metodologijos supratimą. Iš teiginio, jog „taikomi tie patys kaip ir kultūros istorijoje tyrimo metodai“ sužinome tik tiek, kad atsižvelgiama į tiriamojo objekto (teorijos) kultūrinį istorinį kontekstą, t.y. konstruojama vadinamoji išorinė istorija, leidžianti geriau paaiškinti vidinių, teorinių, veiksnių genezę ir funkcionavimą. Tai reiškia, jog konstatuojama tik pati tyrimo prieiga – nei skaitytojui, nei (greičiausiai) pačiam tyrinėtojui lieka neaiškūs šios prieigos konkretūs struktūriniai komponentai, tyrimą valdantys principai.

Greta istorinės tyrimo prieigos deklaruojama ir teorinė, kuri suvokiama kaip „filosofinių tekstų interpretavimo metodas“. Filosofijos istoriko darbą ir sudaro vienokia ar kitokia tekstų interpretacija, taigi, šis teiginys yra gryna tautologija – juo tyrinėtojas pasako tai, jog jis ketina imtis filosofijos istoriko darbo, t.y. iš tikrųjų nieko nepasako. Tokiame kontekste „genetinio ir tipologinio“ metodų įvardijimas laikytinas metodologinės savivokos konkretumo viršūne. Čia įvardijami konkretūs me-

todologiniai veiksmai – tyrimo objekto genezės analizė, jo elementų tam tikras skirstymas, tačiau tuo ir apsiribojama nepaaiškinant, kokiais conceptualiniais principais šie veiksmai pagrįsti.

Tiksliausias ir sąžiningiausias yra „metodologinio pliuralizmo“ teigimas bei „apibrėžtus metodologinius principus implikuojančios filosofinės teorijos“ atsisakymas. Šie teiginiai galioja ne tik cituotos disertacijos, bet ir visos Lietuvos filosofijos historiografijos atžvilgiu, tačiau nurodo dvi skirtingas metodologines situacijas. Viena jų – konstruktyvi, kai neapsiribojama viena metodologija, o tyrime derinamos keletas jų siekiant didesnio aiškinimo efektyvumo, platesnės aiškinimo apimties įtraukiant į tyrimų lauką skirtingus teorinius elementus. Tokio pobūdžio tyrimus atliekantys filosofijos istorikai dažnai apskritai nepateikia jokių metodologinių deklaracijų, turbūt dėl to, kad tai būtų keblus, papildomų sąnaudų reikalaujantis darbas, apsunkinantis ir taip platų tyrimą. Kita situacija, kurią nurodo minėtieji teiginiai, yra negatyvi, kai tokiomis deklaracijomis bandoma „uždangstyti“ metodologinį chaosą: „pliuralizmas“ šiuo atveju reiškia ne konstruktyvią dėmę, o negebėjimą pasirinkti ir taikyti apibrėžtų tyrimo taisyklių veikiant apskritai be taisyklių, „kaip patinka“. Toks pliuralizmas yra bandymas legitimuoti metodologinių priemonių nepakankamumą ar net nebuvimą. Deja, pastarojo pobūdžio situacijų yra gerokai daugiau nei pirmųjų, ir tai liudija filosofijos historiografijos metodologinio reflektyvumo bei nuoseklumo nenaudai. Abiem atvejais metodologinio pliuralizmo de-

klaracija yra bent jau informatyvi, nurodanti galimas identifikuoti situacijas.

Kitas būdas paslėpti metodologinius trūkumus yra „metodologinių burtažodžių“ (abstrakčių, tyrinėtojo nevisiškai suprastų, grynai deklaratyvių, tyrimo praktikoje nenuosekliai, neapibrėžtai taikomų arba apskritai netaikomų metodų pavadinimų) vartojimas – greta minėtųjų „genetinio“, „tipologinio“ metodo, dažniausiai minimi „istorinis“, „lyginamasis“, „hermeneutinis“, „rekonstrukcinis“, „loginis“, „fenomenologinis“, „analitinis“ ir panašūs pavadinimai. Vienas iš daugelio tokių abstrakčių deklaracijų konkrečių pavyzdžių: „Metodologinis ir metodinis pagrindas – istorinės ir loginės analizės vienybė“¹⁴. Tokio pobūdžio įvardijimai nurodo tik metodologinės prieigos kryptį, jos abstrakčią formą, bet jos nedetalizuoja, todėl iš esmės nieko nepasako. Juk „loginė“ arba „istorinė“ analizė gali būti daugybės rūšių, pagrįsta įvairiausiais metodologiniais principais – atskiros „loginės analizės“ gali būti radikaliai priešingos viena kitai. Be to, terminas „loginis metodas“ čia vartojamas netiksliai – jam suteikiama teorinės analizės apskritai reikšmė, kurios referentas lieka neapibrėžtas. Griežtąja prasme „loginiu metodu“ teorinę discipliną tiriantis „logikas į mokslą žiūri kaip į aibes teiginių, susietų loginiais santykiais, ar-

ba kaip į abstrakčių matematinių struktūrų (modelių) aibes“¹⁵. Tokio pobūdžio tyrimų Lietuvos filosofijos istoriografijoje nėra, vadinasi, terminas „loginis metodas“ yra klaidinantis. Tas pats pasakytina ir apie „istorinio“ metodo įvardijimą: teigti, kad filosofijos istorijos tyrime taikomas istorinis metodas, yra tautologija; kita vertus, be patikslinimo terminas „istorinis“ turėtų reikšti istorijos mokslo kurį nors metodą, t.y. empirinių istorinių faktų ar procesų, o ne filosofinių teorijų tyrimą.

Kartais abstrakti deklaracija detalizuojama ją paaiškinant koku nors konkretesniu aspektu, pvz.: „Vadovaujantis hermeneutine metodologija, viduramžių scholastinę filosofiją reikia nagrinėti atsižvelgiant į tos epochos kultūrinį kontekstą bei mąstymo horizontą“¹⁶. Jeigu ir patikėtume, jog šis tyrimas atliktas remiantis hermeneutine metodologija, tai įtarimą vis tiek sukeltų jos apribojimas tokiu siauru aspektu, kuris visiškai teisėtai gali būti priskirtas ir istoristinio kontekstualizmo metodologijai. Hermeneutinė metodologija, nors ir neturi griežtai fiksuotų metodologinių principų ar net apskritai priešinasi bet kokiam „metodiškumui“, tačiau neapribojama tik epochos kontekstu, jį siekia papildyti aktualizuojančia, į platesnę visumą (filosofinę tradiciją) integruojančia interpretacija.

Literatūra ir nuorodos

¹ Svarbiausi iš jų yra: Alfredo Bumblausko straipsniai (Ar būta marksizmo sovietinėje lietuvių istoriografijoje? Sovietinės lietuvių istoriografijos analizės metodologinės gairės // *Tarp istorijos ir būtovės*. – Vilnius: Aidai, 1999, p. 367–399,

Konfliktai Lietuvos sovietinėje istoriografijoje: psichologija ar metodologija? // *Lietuvos sovietinė istoriografija. Teoriniai ir ideologiniai kontekstai*. – Vilnius: Aidai, 1999, p. 104–122), Aurimo Švedo daktaro disertacija *Sovietinė lietuvių isto-*

- riografija: oficialusis diskursas ir jo alternatyvos (1944–1985 m.), 2006; šios disertacijos pagrindu išleista monografija *Matricos nelaisvėje: sovietmečio lietuvių istoriografija (1944–1985)*. – Vilnius: Aidai, 2009. Į metodologinius tyrinėjimus įsitraukia ir kiti istorikai.
- ² Žr. Liutauro Kraniausko daktaro disertaciją *Sociologinio diskurso raida Lietuvoje (1960–2000 m.)*, 2001.
- ³ Žr.: V. Serbenta. Lietuvos ir Baltarusijos filosofijos istorijos metodologijos problemos // *Problemos*, Nr. 2 (8), 1971, p. 12–15.
- ⁴ Žr.: Kokia turėtų būti Lietuvos estetikos istorija? // *Problemos*, Nr. 30, 1983, p. 76–92.
- ⁵ Žr. diskusiją: Tautinis filosofijos savitumas // *Problemos*, Nr. 39, 1988, p. 5–22.
- ⁶ Žr.: Romanas Plečkaitis. Lietuvos filosofijos istorijos tyrimai ir jų perspektyva // *Lietuvos filosofijos istorija: Paminklai ir tyrinėjimai I d.* Red. R. Plečkaitis. – Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1990, p. 115–136.
- ⁷ Ten pat, p. 117.
- ⁸ Šios metodologinės problemos nagrinėjamos ir kitame straipsnyje: P. Плечкайтис. Опыт исследования истории философии в Литве // *Философская и общественно-политическая мысль Белоруссии и Литвы : дооктябрьский период: закономерности развития, проблемы*. – Минск, 1987, с. 32–55.
- ⁹ Žr.: Kęstutis Masiulis. Lietuvos filosofijos istorijos tyrimų kelias // *Filosofija. Sociologija*, 1993, Nr. 1(10), p. 74–77.
- ¹⁰ Ten pat, p. 75.
- ¹¹ Žr.: Bronislovas Kuzmickas. Lietuviškoji filosofinė antikotyra // *Filosofija. Sociologija*, 1995, Nr. 3, p. 82–90.
- ¹² Ten pat, p. 86.
- ¹³ Alvydas Jokubaitis. *Filosofijos mokslas Vilniaus S. Batoro universitete 1919–1939* [filos. m. kand. disertacija]. – Vilnius, 1991 (VUB RS, F76-3298), p. 15–16.
- ¹⁴ Rūta Rinkevičienė. *Filosofijos objekto ir metodo samprata Lietuvoje XX a. pirmoje pusėje* [filos. m. kand. disertacija]. – Vilnius, 1990 (VUB RS, F76-3222), p. 5.
- ¹⁵ Zenonas Norkus. Mokslo vertybinio neutralumo problema XX a. filosofijoje (M. Weberis, analitinė mokslo filosofija ir metaetika, kritinė teorija) // *Problemos*, Nr. 59, 2001, p. 12.
- ¹⁶ Dalius Jonkus. *Būties problema Martyno Smigleckio logikoje* [daktaro disertacija]. – Vilnius, 1998 (MAB KFMI), p. 5.

B.d.